

УДК 372.31

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-2-55>

Олена ПІДСОСОННА,

orcid.org/0000-0002-7359-1409

аспірантка кафедри педагогіки і психології початкової освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

(Глухів, Сумська область, Україна) lenuska9531@gmail.com

КРИТЕРІЙ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ НАСКРІЗНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Статтю присвячено проблемі формування наскрізних умінь молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Проаналізовано Державний стандарт початкової освіти щодо мети та пріоритетних завдань сучасної початкової ланки освіти. Уточнено ключові компетентності, якими повинні опанувати молодші школярі, а також «наскрізні» або «спільні для всіх ключових компетентностей уміння».

Закцентовано увагу на важливості змісту інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в формуванні наскрізних умінь молодших школярів, що слугує основою природничої, соціальної, здоров'язберезувальної, технологічної та інформатичної, громадянської, історичної освітніх галузей, спрямованих на збагачення життєвого досвіду здобувачів освіти.

Проаналізовано низку лексикографічних джерел, а також наукових розвідок українських дослідників, присвячених з'ясуванню сутності понять «критерій» та «показник». Уточнено, що під критерієм доцільно розуміти деяку найбільш загальну властивість, за якою міркують про те чи інше явище, що об'єднує в собі ряд простих показників, які, в свою чергу, можуть бути виявлені через ряд ознак, прикмет, що можуть безпосередньо спостерігатися та підлягати вимірюванню.

Зазначено, що критерій і показник тісно взаємопов'язані: науково-обґрунтований вибір критерію значною мірою зумовлює правильний вибір системи показників, а якість показника залежить від того, наскільки він повно й об'єктивно характеризує прийнятий критерій.

З урахуванням виокремлених компонентів наскрізних умінь молодших школярів (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний) для виявлення рівнів їх сформованості визначено такі критерії: мотиваційно-ціннісний, інформаційно-пізнавальний, комунікативно- діяльнісний, рефлексивно-оцінний та охарактеризовано відповідні показники.

Охарактеризовано рівні сформованості наскрізних умінь молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Нами було обрано класичну градацію, тобто чотири рівні: елементарний, середній, достатній та високий.

Ключові слова: *молодші школярі, наскрізні уміння, критерії, показники, рівні.*

Olena PIDSOSONNA,

orcid.org/0000-0002-7359-1409

Postgraduate student at the Pedagogy and Psychology Department

Pedagogy and Psychology Institute of Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

(Hlukhiv, Sumy region, Ukraine) lenuska9531@gmail.com

CRITERIA, INDICATORS, AND LEVELS OF FORMATION OF SOFT SKILLS PRIMARY SCHOOL PUPILS' IN THE LESSONS OF THE INTEGRATED COURSE “I EXPLORE THE WORLD”

The article is devoted to the problem of formation of soft skills of primary school pupils' in the lessons of the integrated course «I explore the world». The State Standard of Primary Education has been analyzed in relation to the purpose and priority tasks of modern primary education. The key competencies that primary school pupils' should master, as well as «cross-cutting» or «skills common to all key competencies», are specified.

Attention is focused on the importance of the content of the integrated course «I explore the world» in the development of soft skills of primary school pupils', which serves as the basis of natural, social, health-preserving, technological and informatics, civic, historical educational fields aimed at enriching the life experience of education seekers.

A number of lexicographic sources, as well as scientific investigations of Ukrainian researchers dedicated to clarifying the essence of the concepts “criterion” and «indicator» were analyzed. It has been specified that the criterion should be understood as some of the most general properties, according to which one thinks about this or that phenomenon, which

combines a number of simple indicators, which, in turn, can be detected through a number of signs, signs that can be directly observed and to be measured.

It is noted that the criterion and the indicator are closely interrelated: the scientifically based choice of the criterion largely determines the correct choice of the system of indicators, and the quality of the indicator depends on how fully and objectively it characterizes the accepted criterion.

Taking into account the selected components of the end-to-end soft skills of primary school pupils' (motivational, cognitive, activity, reflexive), the following criteria were determined to identify the levels of its formation: motivational-value, informational-cognitive, communicative-active, reflective-evaluative, and the corresponding indicators were characterized.

The level of formation of soft skills of primary school pupils' in the lessons of the integrated course «I explore the world» is characterized. We chose the classic gradation, i.e. four levels: elementary, medium, sufficient and high.

Key words: primary school pupils, soft skills, criteria, indicators, levels.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти в Україні ціннісними орієнтирами в галузі початкової освіти визначено орієнтацію на унікальність та обдарованість кожної дитини, цінності дитинства, радості пізнання, міцність здоров'я та добробуту, утвердження людської гідності тощо. (Державний стандарт початкової освіти, 2018).

Метою змін, покладених в основу освітньої реформи Нової української школи, є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності (Концепція НУШ, 2016: 5).

Основною особливістю нового Державного стандарту є орієнтування вимог до рівня підготовки випускників на досягнення компетентностей. Компетентність – здатність дитини реалізувати на практиці набуті знання та вміння. Діти мають набути тих компетентностей, які допоможуть їм втілювати себе в житті (Державний стандарт початкової освіти, 2018).

Державним стандартом початкової освіти виокремлено 10 ключових компетентностей, а саме: спілкування рідною мовою; спілкування іноземними мовами; математична грамотність; компетентності в природних науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння навчатися впродовж життя; соціальні і громадянські компетентності; підприємливість; загальнокультурна грамотність; економічна грамотність і здорове життя (Державний стандарт початкової освіти, 2018).

Усі зазначені компетентності однаково важливі й взаємопов'язані. Кожну з них діти набуватимуть послідовно, поступово під час вивчення різних предметів на всіх етапах освіти. Спільними для всіх компетентностей є такі уміння: уміння читати і розуміти прочитане, уміння висловлю-

вати думку усно й письмово; критичне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, ініціативність, творчість, уміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення, уміння конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект, здатність до співпраці в командах.

У Державному стандарті водночас із результативною характеристикою компетентностей йдеться про «наскрізні» або «спільні для всіх ключових компетентностей уміння». Допускаємо, що вони є аналогом усталених у дидактиці феноменів надпредметних і загальнонавчальних умінь (Державний стандарт початкової освіти, 2018).

Вагомий потенціал для формування таких умінь у здобувачів початкової освіти закладено в зміст інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Мета даного курсу полягає в особистісному поступі молодших школярів шляхом формування цілісного образу світу під час засвоєння різного роду соціального досвіду, що охоплює сукупність інтегрованих знань про суспільство та природу, світоглядні орієнтації, формуванні ключових компетентностей, збагаченні досвіду дітей молодшого шкільного віку про способи дослідницької поведінки, що є основою формування в них здатності учнів до розв'язування практичних завдань (Про затвердження типової освітньої програми, 2022).

Також варто зазначити, що зміст інтегрованого курсу «Я досліджую світ» слугує основою природничої, соціальної, здоров'язбережувальної, технологічної та інформатичної, громадянської, історичної освітніх галузей які спрямовані на збагачення життєвого досвіду здобувачів освіти (Андрусенко, 2020: 3).

Окреслюючи цю проблему у світлі вище викладеного, визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості наскрізних умінь молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти формування наскрізних умінь підрастаючої особистості висвітлюються такими

українськими ученими як Т. Алексеєнко, О. Безпалько, В. Болгаріною, Т. Васильковою, М. Галагузовою, Н. Гишко, І. Зверевою, А. Капською, Л. Коваль, О. Кононко, Л. Міщик, Л. Новіковою, А. Рижановою, Л. Штефан та іншими. Методичні аспекти організації та проведення уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ» розкрито в працях Г. Бигар, Т. Воронцової, Т. Гільберг, М. Іванчук, В. Пономаренко, А. Предик, І. Тимофєєвої, К. Шевчук та ін. Проблема розроблення критеріїв та показників в педагогічних дослідженнях розкрито в працях О. Василенко, О. Жихорської та ін.

Однак проблема визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості наскрізних умінь молодших школярів, на нашу думку, недостатньо висвітлена в науковому дискурсі сучасності.

Мета статті полягає у визначенні критеріїв, показників та рівнів сформованості наскрізних умінь молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Виклад основного матеріалу. Результати аналізу лексикографічних джерел (Великий тлум. сл. суч. укр. мови, 2009: 588) та низки наукових розвідок (Андрусенко, 2020; Василенко, 2017; Жихорська, 2015), присвячених з'ясуванню сутності понять «критерій» та «показник», засвідчують наявність поліаспектності у їх визначенні. Так, у тлумачних словниках української мови визначено критерій як підставу для оцінки, визначення або класифікації чогось, мірило.

У Новітньому філософському словнику подано таке тлумачення поняття «критерій»: засіб перевірки того або іншого підтвердження гіпотези, теоретичної побудови, визначення або класифікацію чого-небудь (Філософія: словник термінів та персоналій, 2020).

Згідно визначення, запропонованого у словнику іншомовних слів, критерій доцільно розглядати як мірило для визначення, оцінки предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації (Словник іншомовних слів, 2022).

Наукова розвідка свідчить про те, що ознака, яка використовується як критерій, може бути виражена якісною або кількісною характеристикою. Однак у педагогічних дослідженнях перевага надається якісним характеристикам досліджуваних явищ чи процесів, що зберігає описовість наукових пошуків і ускладнює статистичну обробку та уніфікацію. Потрібно додати визначення критеріїв відомих дослідників.

Науковці переконані, що критерії мають відповідати певним вимогам, дотримання яких уможливує різноманітні дослідження педагогічних явищ та порівняння їх результатів. Варто зазна-

чити, що вимоги до критеріїв досить різноманітні, проте найчастіше науковці виокремлюють серед них об'єктивність, надійність і простоту виміру.

Дослідниця О. Василенко слушно зазначає, що під критерієм доцільно розуміти деяку найбільш загальну властивість, за якою міркують про те чи інше явище, що об'єднує в собі ряд простих показників, які, в свою чергу, можуть бути виявлені через ряд ознак, прикмет, що можуть безпосередньо спостерігатися та підлягати вимірюванню (Василенко, 2017: 42).

У межах нашого дослідження актуальним є наукові погляди О. Жихорської, яка на основі аналізу низки педагогічних досліджень визначає такі загальні вимоги до критеріїв:

1) критерії повинні відображати основні закономірності функціонування об'єкта;

2) критерії повинні мати суттєві ознаки предмета, тобто відображати необхідні ознаки та якості, через свою сутність ці якості та ознаки мають бути стійкими і постійними;

3) за допомогою критеріїв повинні встановлюватися зв'язки між усіма компонентами явища, що аналізується;

4) критерії повинні розкриватися через низку показників, залежно від прояву яких можна робити висновки про більший чи менший ступінь вираження даного критерію;

5) критерії повинні відбивати динаміку вимірюваної якості в часі та просторі;

6) якісні показники повинні виступати в єдності з кількісними показниками та доповнювати один одного (Жихорська, 2015: 34).

Характеристикою певного аспекту критерію, мірою його вираження є показник. Показник – свідчення, доказ, ознака чого-небудь. Наочні дані про результати певної роботи, певного процесу; дані про досягнення в чому-небудь, кількість чого-небудь. Явище або подія, на підставі яких можна робити висновки про перебіг якого-небудь процесу. Кількісна характеристика виробу (процесу) (Великий тлум. сл. суч. укр. мови, 2009: 1024).

Отже, показник, як складова критерію, є типовим і конкретним виявом сутності якостей процесу чи явища, що підлягає вивченню. Критерій і показник тісно взаємопов'язані: науково-обґрунтований вибір критерію значною мірою зумовлює правильний вибір системи показників, а якість показника залежить від того, наскільки він повно й об'єктивно характеризує прийнятий критерій.

У контексті дослідження соціальної відповідальності як комплексної соціально детермінованої характеристики молодшого школяра, у якій поєднується низка складників, О. Василенко

виокремлює такі критерії й показники, а саме: когнітивний (морально-правова компетентність, знання, що регулюють прояв відповідальності в соціумі); ціннісно-самооцінний (соціальні цінності, етичні уявлення, соціально-значущі внутрішні мотиви, locus-контролю); емоційно-особистісний (соціальні емоції, соціальні якості); практично-діяльнісний (соціальні вміння, соціальна поведінка, соціальна активність) (Василенко, 2017: 43).

Аналізуючи теоретичні положення та враховуючи мету дослідження, ми будемо виходити з того, що критерії формування наскрізних умінь молодших школярів – це ознаки, на підставі яких здійснюється оцінка сформованості рівнів сформованості наскрізних умінь, а показники вимірювання – це кількісні та якісні характеристики їх сформованості, які вивчаються та вимірюються.

Ураховуючи виокремлені компоненти наскрізних умінь молодших школярів (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний) для виявлення рівнів її сформованості визначено такі критерії: *мотиваційно-ціннісний, інформаційно-пізнавальний, комунікативно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний*.

У психолого-педагогічних дослідженнях поняття мотивації розглядається як система чинників, що обумовлює діяльність (цілі, інтереси, потреби, мотиви, наміри), і як характеристика процесу, що підтримує активність діяльності.

Наше дослідження проблеми формування наскрізних умінь молодших школярів передбачає вивчення мотиваційного критерію, як системи чинників, що обумовлюють формування досліджуваних умінь. У цьому аспекті мотивація виступає як результат взаємодії молодшого школяра і діяльності, що дозволяє з'ясувати структуру мотиваційного компонента, з'ясувати ієрархію мотивів у навчальній діяльності, розглянути, як відбувається перехід від наміру до дії.

Таким чином *мотиваційний* компонент являє собою сукупність мотивів, потреб, інтересів, цінностей, що спонукають молодших школярів до усвідомленого і цілеспрямованого опанування наскрізними вміннями в умовах ЗЗСО.

Критерієм його сформованості виступає мотиваційно-ціннісна готовність молодших школярів до застосування наскрізних умінь в освітній, позанавчальній та майбутній професійній діяльності (система мотивів, інтересів, потреб і ціннісних орієнтацій).

Показниками мотиваційно-ціннісної готовності молодших школярів до формування наскрізних умінь є:

- мотиваційна готовність до формування власних наскрізних умінь;
- прагнення оволодіти новими знаннями, вміннями та навичками;
- усвідомлення важливості «навчатися впродовж життя».

Отже, мотиваційний компонент є стрижнем, навколо якого конструюються основні якості підростаючої особистості, оскільки від того, наскільки здобувач освіти вмотивований на формування власних наскрізних умінь, залежать досягнуті результати в навчанні та успішність у майбутній професійній діяльності.

Когнітивний компонент формування наскрізних умінь молодших школярів передбачає активну вольову участь та реалізується через засоби і способи діяльності: планування, проектування, моделювання, прогнозування, орієнтування в нових видах навчальної діяльності; управління власною освітньою діяльністю: постановка і розв'язання задач; побудова і розв'язання нестандартних, проблемних ситуацій. Пізнавальні дії виступають як операційні механізми цього компоненту.

Отже, *критерієм сформованості когнітивного компонента визначаємо інформаційно-пізнавальну готовність молодших школярів до формування наскрізних умінь в освітньому процесі ЗЗСО*.

Показниками пізнавальної готовності молодших школярів до формування власних наскрізних умінь є:

- наполегливе прагнення до знань, до розумової напруги і прояву вольових зусиль в освітній діяльності;
- вміння виявляти причинно-наслідкові зв'язки та відсіювати непотрібну інформацію для подальшого формулювання обґрунтованих висновків;
- здатність оцінювати ситуацію з різних ракурсів та знаходити нестандартні шляхи їх вирішення.

Діяльнісний компонент формування наскрізних умінь молодших школярів передбачає необхідність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими учасниками освітнього процесу, певну сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечують ефективне спілкування, взаєморозуміння між його учасниками.

Відповідно, *критерієм сформованості діяльнісного компонента визначаємо комунікативно-діялісну готовність молодших школярів до формування наскрізних умінь, що характеризується такими показниками:*

– уміння налагоджувати контакти, домовлятися, слухати та чути співрозмовника, доносити власну думку;

– здатність працювати в команді на засадах співробітництва з метою досягнення спільної мети;

– здатність оцінювати ситуацію, визначати мету, способи її досягнення та розподіляти ролі між членами команди.

Рефлексивний компонент визначає здатність молодшого школяра до рефлексії, що дає йому змогу реально оцінювати свої можливості у порівнянні з можливостями своїх ровесників, допомагає у плануванні, коригуванні власної траєкторії навчання, адекватної оцінки власних досягнень у розвитку наскрізних умінь; здатність до визначення напрямків їх удосконалення. Саме з цих міркувань було визначено *рефлексивно-оцінний критерій* готовності молодших школярів до формування наскрізних умінь, представлений креативними (дослідницькою, творчою та самоосвітньою), рефлексивною та прогностичною здатностями.

Показниками рефлексивно-оцінної готовності молодших школярів до формування наскрізних умінь є:

– здатність здійснювати рефлексію власної діяльності в контексті формування наскрізних умінь на основі осмислення набутого досвіду;

– уміння оцінювати свою дослідницьку діяльність, здійснювати саморегуляцію й коригувати її з урахуванням власних можливостей та здібностей;

– здатність до самоосвітньої діяльності.

Таким чином, в структуру цього критерію входять творчі уміння, особистісні якості, а також рефлексивні дії (осмислення, самоаналіз і самооцінка власної діяльності та її результатів) здобувачів освіти, що в своїй сукупності відображають рефлексивно-оцінну готовність молодших школярів до формування наскрізних умінь.

На основі виділених показників охарактеризуємо рівні сформованості наскрізних умінь молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Нами було обрано класичну градацію, тобто чотири рівні: елементарний, середній, достатній та високий. Надамо характеристику кожного з них.

Елементарний рівень – в учнів спостерігаються труднощі з виконанням завдань, пошуком різних варіантів одержання результату; розробкою гіпотез та продукуванням оригінальних ідей. Учні не прагнуть брати участь у колективній роботі, не виявляють ініціативу, не беруть участь у дискусіях, не діляться своїми задумами з товаришами. Завдання сприймають пасивно, й мислять інертно, через що вкрай низька продуктивність.

Молодші школярі уникають завдань підвищеної складності, не виявляють інтересу до проблемно-пошукових типів завдань. Учні відчувають труднощі з організацією самостійної роботи, тому практично завжди потребують допомоги вчителя чи товаришів. Освоєння ними способів творчої діяльності йде вкрай повільно, тому вважають за краще діяти за шаблоном. Результат чи продукт діяльності мають незавершений вигляд. Навички саморегуляції виявляються слабо. Здобувачі освіти почуваються некомфортно, невпевнено, бояться виступати привселюдно. Сприйняття не відрізняється жвавістю та емоційністю. Невдачі супроводжуються тривалими негативними емоціями. Такі школярі характеризуються заниженою чи завищеною самооцінкою. Як правило, зосереджені на собі, відчувають труднощі в процесі спілкування з іншими. Не вміють слухати інших та вирішувати конфліктні ситуації.

Середній рівень – молодші школярі справляються із завданнями на пошук різних варіантів отримання результату частково, переважно з допомогою вчителя або однокласників; майже не розробляють гіпотези, не продукують оригінальні ідеї, не прагнуть до їх реалізації і не здатні, якщо того вимагає завдання, вибрати найбільш вдалий варіант вирішення проблеми. Долучаються до виконання групових чи творчих завдань неохоче, продуктивність є недостатньо високою. Учні шукають можливості виразити себе, але інтерес виявляють непостійний. Образи рідко бувають цікавими, деталізованими. Здобувачі початкової освіти успішно взаємодіють з колективом, але не завжди висловлюють свою думку, боячись критики, та не завжди вміють поводити себе у конфліктних ситуаціях. Учні віддають перевагу легким завданням, й у їх вирішенні не завжди наполегливі. Інтерес до проблемно-пошукових типів завдань є, але він непостійний. Учні майже не здатні до напруженої діяльності, «занурення» у завдання. Вони вміють працювати самостійно, проте це проявляється не завжди. Освоєння способів продуктивної діяльності йде у середньому темпі, успіх в освоєнні не постійний. Отриманий продукт має завершений вигляд, проте не всі деталі опрацьовані. Навички саморегуляції розвинені замало. Емоції, що супроводжують діяльність, зазвичай, залежать від багатьох обставин: оточення, настрою, успіху чи невдачі. Сприйняття відрізняється жвавістю та емоційністю. Середній рівень характеризується недостатньо розвиненими навичками адекватної самооцінки. Учні характеризуються чуйністю, уважністю, але бувають нетерплячими і різкими у спілкуванні.

Достатній рівень – учні справляються із завданнями на пошук різних варіантів отримання результату; на розробку гіпотез і продукування оригінальних ідей, але не прагнуть до їх реалізації. Здатні обрати найбільш вдалий варіант вирішення проблеми. Долучаються до виконання групових чи творчих завдань, продуктивність є достатньо високою. Учні шукають можливості виразити себе, але інтерес виявляють непостійний. Образи здебільшого цікаві, деталізовані. Молодші школярі успішно взаємодіють з колективом, висловлюють свою думку, боячись критики, вміють поводити себе у конфліктних ситуаціях. Учні віддають перевагу складним завданням, й у їх вирішенні завжди наполегливі. Інтерес до проблемно-пошукових типів завдань є, але він є непостійним. Здатні до напруженої діяльності, «занурення» у завдання. Учні вміють працювати самостійно, проте це проявляється не завжди. Освоєння способів продуктивної діяльності йде у достатньому темпі, успіх в освоєнні не постійний. Отриманий продукт має завершений вигляд, всі деталі опрацьовані. Навички саморегуляції розвинені достатньо. Емоції, що супроводжують діяльність, зазвичай, залежать від багатьох обставин: оточення, настрою, успіху чи невдачі. Сприйняття відрізняється жвавістю та емоційністю. Достатній рівень характеризується добре розвиненими навичками адекватної самооцінки. Учні характеризуються чуйністю, уважністю, рідко бувають нетерплячими і різкими у спілкуванні.

Високий рівень – учням легко даються завдання на виділення ознак, знаходження різних способів класифікації, пошук різних варіантів отримання результату, виявлення та постановку проблем, генерування великої кількості ідей, віддалених асоціацій, удосконалення об'єкта, знаходження способів його використання по-новому. Діяльність учня самобутня, оригінальна, несе відбиток особистості творця. У роботі здобувачі початкової освіти дотримуються індивідуального темпу та стилю, вміючи підкорити емоційні, інтелектуальні та вольові зусилля певній меті. Допо-

моги вчителя не потребують. Учні перебувають у постійному пошуку будь-яких можливостей для виходу своєї творчої енергії та отримують задоволення скоріше від самого процесу, ніж від результату. Прагнуть розглядати проблему на більш глибокому рівні чи з іншого боку. Образи незвичайні, велика увага до деталей. Такі учні вміють формулювати проблеми, ставити ясні чіткі питання, приходити до обґрунтованих висновків та рішень, перевіряти їх, мислити вільно, ефективно взаємодіяти з колективом, бачити альтернативні шляхи вирішення проблеми та обирати найбільш вдалий із них, уникати чи розв'язувати конфліктні ситуації. Учні характеризуються такими особистісними якостями: незалежність, не бояться критики, ініціативні, наполегливі. Їх сприйняття відрізняється активністю, жвавістю та емоційністю. Молодші школярі застосовують різноманітні види самостійної роботи з найбільшою їх ефективністю у конкретній ситуації. Освоєння способів продуктивної чи творчої діяльності йде швидко та легко. Результат чи продукт має повністю завершений вигляд. Навички саморегуляції досить розвинені, звідси висока продуктивність, як правило, діяльність супроводжується позитивним емоційним настроєм, станом наснаги, учні часто виходять за межі заданого. Інтерес до проблемно-пошукових типів завдань постійний, їх вирішення у пріоритеті принципово «самостійно». Спостерігається регулярна адекватна самооцінка. Учні глибоко співпереживають, чутливі до проблем та потреб оточуючих, більше довіряють своїм почуттям та інтуїції, розкуті, отримують задоволення від командної роботи, вміють нею керувати, відчувають себе впевнено на позиції лідера.

Висновки. Отже, визначені критерії, показники та рівні уможливають об'єктивну оцінку сформованості наскрізних умінь молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Перспективи подальших досліджень вбачаємо в діагностиці рівнів сформованості наскрізних умінь молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусенко І. В. Використання інноваційних технологій засобами інтегрованого курсу «Я досліджую світ», 2020. С. 3–4. URL: https://lib.iitta.gov.ua/721169/1/_Word.pdf (Дата звернення: 04.12.2022).
2. Василенко О. М. Розробка критеріїв і показників соціальної відповідальності учнів. Journal «ScienceRise: Pedagogical Education», № 7 (15). 2017. С. 141–144.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
4. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою КМУ 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 02.12.2022).
5. Жихорська О. Критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності навчально-допоміжного персоналу вищого навчального закладу. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III (34),

Issue: 69, 2015. URL: http://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/zhykhorska_o_criteria_indicators_and_levels_of_formed_of_professional_competence_of_support_staff_of_higher_education_institutions.pdf (дата звернення 03.12.2022).

6. Концепція Нової української школи. 2016. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya-ua-sch-2016/konczepczya.html> (дата звернення: 02.12.2022).

7. Про затвердження типової освітньої програми, розробленої під керівництвом Савченко О. Я. 3-4 клас. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf> (Дата звернення: 03.12.2022).

8. Словник іншомовних слів URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%CA%F0%E8%F2%E5%F0%B3%E9> (дата звернення: 02.12.2022).

9. Філософія: словник термінів та персоналій / В. С. Бліхар, М. А. Козловець, Л. В. Горохова, В. В. Федоренко, В. О. Федоренко. Київ: КВІЦ, 2020. 274 с.

REFERENCES

1. Andrusenko I. V. (2020) Vykorystannia innovatsiinykh tekhnolohii zasobamy intehrovanooho kursu «Ia doslidzhuu svit» [Use of innovative technologies by means of the integrated course “I explore the world”]. 3-4. (n.d.). *lib.iitta.gov.ua* Retrieved from [http:// https://721169/1/_Word.pdf](http://https://721169/1/_Word.pdf) [in Ukrainian].

2. Vasylenko O. M. (2017) Rozrobka kryteriiv i pokaznykiv sotsialnoi vidpovidalnosti uchniv [Development of criteria and indicators of social responsibility of students]. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*, 7 (15). 141–144 [in Ukrainian].

3. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] (2009). Uklad. i holov. red. V. T. Busel. Irpin : VTF «Perun», 2009. 1736 pp. [in Ukrainian].

4. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity, zatverdzhenyi postanovoiu KMU 21 liutoho 2018 r. № 87 [State standard of primary education, approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of February 21, 2018 № 87] (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

5. Zhykhorska O. (2015) Kryterii, pokaznyky ta rivni sformovanosti profesiinoї kompetentnosti navchalno-dopomizhnoho personalu vyshchoho navchalnoho zakladu [Criteria, indicators and levels of formation of professional competence of teaching and support staff of a higher educational institution]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III (34), Issue: 69, (n.d.). *seanewdim.com*. Retrieved from http://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/zhykhorska_o_criteria_indicators_and_levels_of_formed_of_professional_competence_of_support_staff_of_higher_education_institutions.pdf [in Ukrainian].

6. Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly (2016) [The concept of the New Ukrainian school] (n.d.). *mon.gov.ua*. Retrieved from <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html> [in Ukrainian].

7. Pro zatverdzhennia typovoi osvitnoi prohramy, rozroblenoi pid kerivnytstvom Savchenko O. Ya. 3-4 klas. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 12.08.2022 № 743-22 [About the approval of the typical educational program developed under the leadership of Savchenko O. Ya. 3rd–4th grade. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated August 12, 2022 No. 743-22] (n.d.). *mon.gov.ua*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4 klas/2022/08/15/ Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama. 3-4.Savchenko.pdf> [in Ukrainian].

8. Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words] (n.d.). *jnsm.com.ua*. Retrieved from <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%CA%F0%E8%F2%E5%F0%B3%E9> [in Ukrainian].

9. Philosophy: a dictionary of terms and personalities (2020) [Filosofia: slovnyk terminiv ta personalii] / V. S. Blikhar, M. A. Kozlovets, L. V. Horokhova, V. V. Fedorenko, V. O. Fedorenko. Kyiv: KVITS, 2020. 274 p. [in Ukrainian].